

Uzroci i posljedice rata – – kako ih otkloniti?¹

Hrvoje LASIĆ

Sažetak

U kratkom osvrtu o uzrocima i posljedicama rata, kako ih na vrijeme uočiti i otkloniti, autor nastoji obratiti pozornost na stalnu mogućnost izbijanja rata među ljudima kao i na njegove tragične posljedice. Analizom povijesnih događaja i aktualnih zbivanja te kritičkim pristupom već izrečenim mišljenjima i stajalištima pojedinih mislilaca o uzrocima rata, te kulturnim humanitarnim udrugama u otklanjanju posljedica rata, autor želi upozoriti svakog od nas, osobito prognanike i najugroženije da o svakom pojedincu, društvu, narodu i narodima uvelike ovisi hoće li izbiti rat i sukob među ljudima, kao i mogućnost izbjegavanja rata, odnosno otklanjanje njegovih posljedica.

Duhovna dimenzija ljudskog bića bitna je sastavnica njegove naravi. Upravo stoga što je čovjek ne samo tjelesno nego i duhovno biće, potrebno je zadovoljiti njegove tjelesne i duhovne potrebe. One su goleme i čovjek ne može na njih potpuno odgovoriti. Zato je pozvan da neumorno radi na pronalaženju svega potrebnoga za njegovu tjelesnu, psihičku i duhovnu izgradnju. Čovjek je složeno biće koje se neprestano sukobljava s podvojenošću u sebi samom i teži k jedinstvu svoga bića. Ta razdijeljenost postaje sve veća ako se pre naglase tjelesne potrebe na štetu duhovnih i obratno, pogotovu ako ih se ne uskladi s bitim zahtjevima same osobe.

Ne nalazeći postojanost u samom sebi, niti potpuno zadovoljstvo u bilo čemu ovozemaljskom, stvorenom i ograničenom, čovjek otkriva u sebi neku »prazninu«, obuzima ga neki nemir i osjeća potrebu za ispunjenjem te »praznine« na koju može odgovoriti samo jedno više Biće, njemu slično. Vjerovanjem u postojanje jednog takvog Bića te prihvaćanjem kršćanskog učenja o Bogu stvoritelju i sveuzdržitelju svijeta; vjerujući u njegovu svemoć, dobrotu i ljubav kojima održava i spašava svijet, čovjek postaje sposoban duhovno se uzdići iznad ovozemaljskog (prolaznog) u nadzemaljski (neprolazni) svijet u kojem prebiva Bog, punina Bitka (Božanstva), Tvorac svega vidljivoga i nevidljivoga.

1 U okviru tribine dobrotvornog udruženja *Dobrobit* autor je održao predavanje pod naslovom kako je naznačeno. Predavanje je objavljeno u kraćem obliku u priručniku *Povratak prognanika. Psihološka, socijalna, zdravstvena i duhovna priprema*, (uredila M. Krizmanić), Zagreb 1995.

Već su davno grčki mudraci otkrili u ljudskom biću, u dubini njegove razumne duše neku božansku iskru, nešto božansko najuzvišenije u čovjeku prema čemu se jedino valja ravnati (Sokrat, Platon, Aristotel). Ne vodeći brigu o toj duhovnoj dimenziji i oslanjajući se samo na ono što mu trenutačno pruža zadovoljstvo, čovjek može izgubiti samokontrolu i ugroziti čitavo svoje biće. Zato je potrebno da čovjek neprestano usklađuje svoje misli, osjećaje i htijenja s božanskim glasom koji odzvanja u dubini njegove duše. Bez uvažavanja i razvijanja te duhovne dimenzije u skladu s načelima zdravog razuma i tjelesnim potrebama, čovjek ne može postići svoj mir, svoju sreću i blaženstvo. Naprotiv, on dovodi u pitanje samu svoju opstojnost i često je prepušten na milost i nemilost onima čije je nečovječno ponašanje u suprotnosti s dostojanstvom čovjeka. O tome najbolje svjedoče na stotine tisuća poginulih i prognanih u posljednje vrijeme na ovim našim prostorima.

Vrlo je važno upozoriti ljude na osnovne uzroke i razloge koji uzrokuju takva dramatična stanja i strahote kako bi ih se moglo na vrijeme spriječiti. Povijest ljudskog roda kao »učiteljica života« zasniva se na opisanju i tumačenju međuljudskih, međudržavnih, međunarodnih, međusvjetskih sukoba (ratova). Ona se bavi otkrivanjem uzroka i posljedica ratovanja te pronalaženjem načina i sredstava u njihovom sprječavanju i otklanjanju. Nesumnjivo je da svakom sukobu prethodi određeni uzrok, razlog i svrha te da iza svega što se događa, što nastaje i nestaje postoji određeno misaono i slobodno biće. Sukobi, ratovi između ljudi tipično su ljudsko djelo; svojstveni su samo čovjeku. Vrlo je jednostavno shvatiti logiku i protuslovlje kao i besmislenost međuljudskih sukoba, ubijanja, porobljavanja ili progona, no većina ljudi toga nije svjesna.

Povijest nas uči da su osnovni uzroci međuljudskih sukoba: uskraćivanje prava drugome na život koje mu po prirodi pripada kao nedjeljivoj i neponovljivoj osobi; nepoštivanje slobode drugoga; nanošenje nepravde drugome; ugrožavanje zajedničkih prava i zajedničkih dobara građana; zlostavljanje pojedinca, naroda, nemoćnih i slabih od moćnih i jakih. Jednom riječju, uzrok svakog zla nalazi se u samom čovjeku. U kršćanstvu to je izričito naglašeno: »Iz srca izvire zle misli, ubojstvo, brakolomstvo, nepokornost, krađa, lažna svjedočenja, klevete« (Mt 15,19). Sve su to dobro učili i tumačili u povijesti istaknuti poznavatelji ljudske naravi i psihe (Aristotel, sv. Ambrozije, sv. Augustin, sv. Toma Akvinski, Machiavelli, Thomas Hobbes, Rousseau, Fichte, Hegel i dr.), te Katolička crkva u socijalnim dokumentima (*Pacem in terris*, *Gaudiu et spes*, *Redemptor hominis*, *Splendor veritatis*).²

2 *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb 1970.; *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, KS, Zagreb 1991.

Činjenica je da čovjek u početku nije ni dobar ni loš, nego to s vremenom postaje. Činjenica je također i to da je uvijek bilo dobrih i zlih ljudi, te da opaki prestaju biti zli samo ako ih na to natjera nužda (Machiavelli). Kršćansko je polazište da je čovjek po naravi slab i da mu je potrebna pomoć odozgo. Unatoč istinitosti i vjerodostojnosti Božje riječi upućene čovjeku, čovjek ostaje nepovjerljiv prema Bogu i iskustvima drugih. Poštujući čovjekovu slobodu, Bog mu još nudi svoju pomoć u ostvarivanju njegove slobode upozoravajući ga na sve ono što sloboda u sebi uključuje: blagoslov bude li slušao i obdržavao Božje zapovijedi, a prokletstvo ne bude li slušao zapovijedi (Pnz 11,26–28). Čovjek je slobodan prihvatiti Božju ponudu, ali ona zahtijeva osobno stajalište i suradnju u njezinu ostvarenju, a to je mukotrpno i naporno.

Nedvojbeno je da po prirodnom pravu svakome pripada njegovo, ali dok se to prirodno pravo ne utvrdi dogovorom, nastaje stanje rata, rat sviju protiv svih: »*bellum omnium contra omnes*«. Upravo zbog tih istih prava, kad dvojica žele istodobno imati jednu te istu stvar, izbija sukob, rat; jedan nastoji uništiti drugoga; čovjek postaje čovjeku vuk: »*homo homini lupus*«. ³ Čovjek je uistinu protuslovno i paradoksalno biće. Unatoč znanju da jedna te ista stvar ne može istodobno biti na dva različita mjesta; da istodobno ne može pripadati dvojici ili trojici; da čovjek ima pravo na ono što je njegovo; da od ništa ne može biti nešto, ljudi pokušavaju nemoguće: svojatati sebi pravo na ono što im ne pripada; biti ono što ne mogu biti sami po sebi – biti bogovi jedni drugima, a sami su bezbošci. Čovjek uvijek više hoće nego što je postigao; on neprestano prekoračuje granicu svojih mogućnosti i htijenja. On, konačno biće, teži za beskonačnim. Sve su to pitanja na koja on sam ne može odgovoriti.

Kršćansko polazište je jasno glede međuljudskih sukoba. Ratovi, borbe među ljudima dolaze od požuda koje vojuju u njihovim udovima: »Žudite li, a nemate? Ubijate. I hlepitate li, a ne možete postići? Borite se i ratujte« (Jak 4,2). Očito je da čovjek ne smije biti čovjeku najviše mjerilo, osim u poštivanju njegove slobode i njegova dostojanstva koje duguje svome Tvorcu. Jedino tako je moguće ostvariti ideju čovječnosti u slobodnoj zajednici slobodnih ljudi. Sloboda pojedinca može i smije biti ograničena jedino tamo gdje bi ona ograničavala slobodu drugoga (sv. Toma Akvinski). No, čini se takva demokracija nije za ljude, nego za bogove (Fichte, Rousseau). Crkva je uvijek iznova davala smjernice kako postići sklad među ljudima i uživati pravi mir. U tome je njezin nauk jasan. Osnovni uzroci nemira, patnje, boli, međuljudskih sukoba, nalaze se u na-

3 Thomas Hobbes, *Leviathan or the Matter, Form and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*, London 1651.; usp. G. Petrović, *Engleska empirička filozofija. Odabrani tekstovi filozofa*, MH, Zagreb 1955.; Jacques Chevalier, *Histoire de la Pensée*, 3 – La Pensée moderne de Descartes a Kant, Flammarion, Paris 1961.

rušavanju reda, nepoštivanju zakona koje je Bog stvoritelj svega upisao u ljudsku narav prema kojima se trebaju uređivati međuljudski odnosi: uzajamni odnosi u ljudskoj zajednici, usklađivanje odnosa između građana i javnih državnih vlasti, između pojedinaca i države i sveljudske zajednice (*Pacem in terris*).⁴

Mir je nemoguć bez poštivanja nepovredivih ljudskih prava; mir je djelo pravednosti. Rat se međutim rađa poradi narušavanja tih prava te uzrokuje sukobe, ratove (*Redemptor hominis*). Ovozemaljska kraljevstva su velika razbojstva, ako se ne poštuje pravda. Mira ne može biti ako svatko u sebi ne bude održavao red koji Bog hoće da se održava (sv. Augustin). Pravi mir ne može postojati osim u dobru i između onih koji su dobri. Između opakih (zlih) može vladati samo prividan i lažan mir (sv. Toma Akvinski).⁵

Zbog nepoštivanja temeljnih ljudskih prava posljedice su tragične i dalekosežne. Ponajprije riječ je o gubljenju slobode, podjarmljivanju, zlostavljanju, čovjek postaje čovjeku najužasniji neprijatelj, plijen, »svečan zalogaj«, sredstvo, potrošni materijal, roba za razmjenu. U ratu se rađa želja da se naškodi drugome; pojavljuje se okrutnost u osveti, bezdušnost i fanatizam, divljaštvo u borbi, želja za gospodarenjem i podjarmljivanjem drugoga.⁶ Vojna ratna djelovanja redovito su nečovječna. U biti svaki ratni čin ide za uništenjem čitavih gradova i sela s njihovim žiteljima, što je zločin protiv Boga i samog čovjeka.⁷ Što se tiče oružja i oruđa valja znati da ono, »osim žrtava i ruševina rađa teške sne, pothranjuje zle osjećaje, stvara mðre, nepovjerenja, tmurne i sumračne odluke; ono iziskuje goleme troškove, zaustavlja planove solidarnosti i korisnog rada, iskrivljuje psihologiju naroda. Tako dugo dok čovjek ostaje slabo, promijenljivo i čak zlo biće, što se često pokazuje, obrambeno oružje je nažalost nužno.«⁸

Dva su temeljna načela u sprječavanju rata, međuljudskih sukoba: načelo izjednačenog odnosa snaga na vojnom i gospodarstvenom planu te načelo uzajamnog povjerenja. Čini se da se oba ta načela u životu primjenjuju i nadopunjuju. Bilo bi idealno primjenjivati u životu samo načelo uzajamnog povjerenja, no, nažalost, praksa pokazuje da je pogibeljno ostati samo na tom načelu. Unatoč teškoćama koje se javljaju u izgradnji čovječjeg svijeta, svi su ljudi pozvani u tome sudjelovati. Čini se da je tu

4 *Socijalni dokumenti Crkve*, nav. dj., str. 163.

5 S. Thomae Aquinatis, *Summa theologiae*, II–II, g. 29 et 40; usp. Saint Thomas, *L'Être et l'Esprit. Textes choisis et traduits par J. Rassam*, Paris, PUF, 1971.

6 J.G. Fichte, *Određenje čovjeka (Die Bestimmung des Menschen)*, prev. V.D. Sonnenfeld, *Filozofska hrestomatija*, VII., MH, Zagreb 1962.; usp. VI. Filipović, *Klasični njemački idealizam. Odabrani tekstovi filozofa*, MH, Zagreb 1962., str. 45–68; J. Hirschberger, *Geschichte der Philosophie*, I–II., Herder, Freiburg–Basel–Wien 1965.

7 *Gaudium et spes*, br. 80, usp. *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, nav. dj., str. 741.

8 Iz govora pape Pavla VI. u UN, New York, 4. listopada 1965.

najpozvaniji pojedinac koji živi u obitelji, u društvu, u narodu, u državi. U prvom redu pozvan je da bdije nad nepovredivim pravom dobara; pozvan je da na vrijeme spriječi zle namjere, planirana zlodjela pojedinaca, skupine, naroda, nacije, jer je i sam dio tog društva i prostora. To je moguće učiniti samo u pravnoj državi, a do pravne države nemoguće je doći bez poštivanja temeljnih ljudskih prava i obveza koje iz njih proizlaze.

Načela mogu biti najuzvišenija i najpravednija, ali ona su bez učinka ako se do njih ne drži i ako ih se ne ugrađuje u život. Mir je prazna riječ ako se ne oslanja na istinu, ako se ne temelji na zahtjevima pravde, ako nije ispunjen ljubavlju i, napokon, ostvaren u znamenju slobode. Takav mir moguće je postići samo u suradnji i povezanosti s Bogom. Kršćanima je u tome uzor Isus Krist, Knez mira koji je jasno zacrtao put kojim treba ići i nikad ne posustati, na kojem treba izdržati i boriti se do kraja života. »Mir nije puka odsutnost rata, niti se svodi jedino na uspostavu ravnoteže među protivničkim silama. On ne nastaje niti iz nasilne vladavine, nego se doista s pravom naziva 'djelom pravde'. Mir je plod reda što ga je u ljudsko društvo utisnuo njegov božanski utemeljitelj i koji trebaju ostvariti ljudi koji žedaju za sve savršenijom pravdom. (...) Mir se nikada ne stječe jednom zauvijek, nego se stalno treba graditi. Osim toga budući da je ljudska volja nestalna i ranjena grijehom, ostvarenje mira traži od svih stalno svladavanje strasti i budnost zakonite vlasti.«⁹

Papa Pio XII. iznio je i uvjete koji trebaju biti ispunjeni da bi zavladao mir među ljudima i da bi prestalo progonstvo. Mržnja i sebičnost uzrok su svih nemira i nereda u čovjeku i svijetu. Ljudi trebaju svladati mržnju jer ona razdvaja narode i čovječanstvo; trebaju ukloniti sve ono što razdvaja ljude, a podržavati sve ono što ih povezuje; moraju svladati međusobno nepovjerenje koje truje međunarodne odnose i onemogućuje svaki pravi sporazum koji je ostvariv, samo uz uvjet da se svi vrte na put pravde poštujući jedni druge. Ljudi trebaju napustiti načelo koristoljublja i sile, smanjiti gospodarstvenu nejednakost u svijetu i stvoriti ravnotežu u socijalnom poretku; moraju se neprestano boriti protiv duha sebičnosti, a uvoditi solidarnost i bratsku suradnju sa svim ljudima.¹⁰

Imajući u vidu sve maloprije rečeno, očito je da je moguće izbjeći međuljudske sukobe i imati više mira i sreće u životu. No, da bismo to postigli, potrebno je neprestano imati na umu da i o nama samima uvelike ovisi kakav će nam život biti, hoćemo li živjeti svoj vlastiti život ili nečiji drugi. Život ne može nitko za nas živjeti, on biva ono što od njega učinimo sami i u zajedništvu s drugima. Neka životna načela su nepromjenljiva. Ako želimo svoj vlastiti mir, valja nam braniti i čuvati svaki život, boriti

9 *Gaudium et spes*, br. 78, usp. *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, nav. dj., str. 737.

10 J. Kuničić, »Uz tekst II. vatikanskog sabora o ratu i miru«, *Crkva u svijetu*, 1 (1967), 17–25.

se protiv rata i svega onoga što ranjava, slabi ili obezvrjeđuje ljudski život; trebamo se boriti protiv svega što uništava ljudski život (rat, pobačaj, glad, bolest), a raditi na ozdravljenju života, bdjeti nad hendikepiranima, poboljšati higijenu i prehranu, stvarati klimu spokoja i mira. Ukratko, pozvani smo braniti život protiv svega što ga uništava i ugrožava, a promicati život dostojan čovjeka.

Odveć je nasilja u svijetu koje danomice odnosi ljudske živote u nepovrat i često nam ne ostaje drugo doli plakati nad onima kojih više nema, čekajući nemoćno da i sami jednog dana postanemo žrtve nasilja. Oni koji vole i poštuju život, kojima je ljudski život najveća vrijednost i vjeruju u njegovu besmrtnost od Boga zajamčenu svima onima koji ga ljube, takvima je strana beznadnost i izgubljenost u životu. Oni su svjesni da nije dovoljno sačuvati u sjećanju i u srcu one koji su položili svoje živote za domovinu, nego da treba ići njihovim stopama. Svugdje u svijetu gdje postoji nasilje i kršenje ljudskih prava, treba podići svoj glas, odbaciti nepravdu bez obzira u kojem obliku postojala. Svi su ljudi bez iznimke pozvani rušiti zlokobne spirale nasilja koje rađaju mržnju, progonstva, odmazde, ratove. Na svima nama je da se pokrenemo iz mrtvila da bi zavladao pravda i mir u našem svagdašnjem životu, u našim obiteljima, u narodu, u političkom, nacionalnom i međunacionalnom i unutar-svjetskom poretku.

Uspjeh neće izostati ako budemo svjesni da svatko od nas posjeduje dio moći koja se očituje u tom što poštujemo pravo i slobodu ljudi, a to ćemo postići svojim doprinosom u natjecanju kako više i bolje pomoći bližnjemu, zatim našim aktivnim sudjelovanjem u mirotnim pokretima koji se bore protiv zlostavljanja i vjeruju u mir bez nasilja. Onaj koji izabire mir bez nasilja, izabire život, izabire čovjeka sa svim njegovim pravima i zahtjevima. Oni koji govore o miru, pravdi, nenasilju, držeći se odlučno po strani ne dijeleći patnju i nemir ugroženih ljudi, daleko su od poznavanja i življenja pravoga mira. Lažni mir je često krik onoga koji ne želi ništa čuti, ništa vidjeti, ništa reći, koji je zapravo izvan svih zbivanja, daleko od stvarnosti. Pravi mir zahtijeva čitavu osobu, potpuno sudjelovanje u stvaranju zajedničkog mira, a to pretpostavlja promjenu vlastitoga stila života, što nije uvijek jednostavno i lako. Jedno je sigurno: u tome nas mogu pokrenuti samo viši ideali, ljubav prema istini i pravdi, ljubav prema Bogu i bližnjemu.

Neka pitanja ne bismo smjeli nikad zaobilaziti, ako želimo imati cjelovitu spoznaju o čovjeku i to u kantovskom smislu: što čovjek može znati, što treba činiti i čemu se smije nadati, nego i u teološkom smislu da smo stvoreni na sliku Božju, obdareni razumnom dušom i slobodnom voljom, da smo pozvani ljubiti Gospodina Boga iznad svega, čitavim svojim bićem, svim srcem i umom svojim, a bližnjega svoga kao samoga sebe. Sva naša

pitanja: jesmo li istinoljubivi i čovječni, ili smo često sudionici tolikih svagdašnjih nepravdi koje proistječu iz sebičnosti, rasizma, tolikih nasilja i gaženja dostojanstva mnogih, možda i sami zahvaćeni mržnjom, roditeljicom svih vrsta nasilja, odnosno imaju smisla i pravi odgovor samo povezani s Bogom, prvim počelom i izvorom svega što postoji. Samo dobro promišljeni, svjesno i slobodno odlučno izgovoreni »da« miru, a »ne« ratu; »da« ljubavi, a »ne« mržnji; »da« životu, a »ne« smrti, jamstvo su za pravedniji i čovječniji svijet koji može postati »božanski lijep« samo našim vlastitim zalaganjem pod vodstvom sveobuhvatnog Božjeg Duha životvorca i ljubavi.

THE CAUSES AND EFFECTS OF WAR — HOW TO REMOVE THEM?

Hrvoje Lasić

Summary

Through a short discussion of the causes and effects of war, how to notice and remove them on time, the author tries to bring attention to the constant possibility of a war erupting, and its tragic results. With an analysis of historical events and contemporary happenings, and with a critical approach to already declared thoughts and stands of certain thinkers on the topic of the causes of war and the cultural humanitarian organisations for removing the effects of war, the author wants to warn all of us, especially the refugees and the most threatened ones, that whether or not a war will erupt, as well as the possibility to avoid it or counteract its effects, greatly depends on every single individual, society and nation.